

POLITICKÉ VEDY / POLITICAL SCIENCES

Časopis pre politológiu, najnovšie dejiny, medzinárodné vzťahy, bezpečnostné štúdiá / Journal for Political Sciences, Modern History, International Relations, security studies

URL of the journal / URL časopisu: <http://www.politickevedy.fpvmv.umb.sk>

Author(s) / Autor(i): Marek Lenč
Article / Článok: Transformácia nemeckej politickej scény a reflexia parlamentných volieb v roku 2017
Publisher / Vydavateľ: Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov – UMB Banská Bystrica / Faculty of Political Sciences and International Relations – UMB Banská Bystrica
DOI: <http://doi.org/10.24040/politickevedy.2019.22.1.178-204>

Recommended form for quotation of the article / Odporúčaná forma citácie článku:

LENČ, M. 2019. Transformácia nemeckej politickej scény a reflexia parlamentných volieb v roku 2017. In *Politické vedy*. [online]. Vol. 22, No. 1, 2019. ISSN 1335 – 2741, pp. 178-204. Available at: <http://doi.org/10.24040/politickevedy.2019.22.1.178-204>

By submitting their contribution the author(s) agreed with the publication of the article on the online page of the journal. The publisher was given the author's / authors' permission to publish and distribute the contribution both in printed and online form. Regarding the interest to publish the article or its part in online or printed form, please contact the editorial board of the journal: politicke.vedy@umb.sk.

Poskytnutím svojho príspevku autor(i) súhlasil(i) so zverejnením článku na internetovej stránke časopisu *Politické vedy*. Vydavateľ získal súhlas autora / autorov s publikovaním a distribúciou príspevku v tlačenej i online verzii. V prípade záujmu publikovať článok alebo jeho časť v online i tlačenej podobe, kontaktujte redakčnú radu časopisu: politicke.vedy@umb.sk.

TRANSFORMÁCIA NEMECKEJ POLITICKEJ SCÉNY A REFLEXIA PARLAMENTNÝCH VOLIEB V ROKU 2017¹

TRANSFORMATION OF GERMAN POLITICS AND REFLECTION OF 2017 PARLIAMENTARY ELECTIONS

Marek Lenč*

ABSTRACT

Research on transformation of German political arena has been quite intensive over the last years. Several general trends could be observed in last decades, but acceleration of more significant changes was seen especially in regard with the political consequences of migration and refugee crisis. The 2017 German parliamentary elections led to a confirmation of a new political reality in Germany and some unexpected results in modern post-war German history. As an outcome of the 2017 elections six political parties entered Bundestag in 2017. The winner, conservative Union of the CDU/CSU, achieved strongest electoral result with 32.9% of the casted votes, but both large parties (CDU/CSU and SPD) were politically weakened and experienced one of the lowest electoral results since their establishment. Fragmentation of political scene, weakening of traditional large political parties, success of new party (AfD), and the return of the traditional political party (FDP) into the German parliament, complicated political relations on the left side of German political spectrum and ruled out simple post-election coalition negotiations. These eventually led to the historically longest government building process of 4th Merkel's government that lasted 171 calendar days. Hence, the study provides an analysis of the campaign, outcome of the parliamentary elections, its interpretations in the context of German, European political development and their impact on German politics. The revival of the Great coalition was reflected in the promotion of some new domestic policies and a support for continuity of the German foreign and European policy. The recent dynamics led to a stabilization of internal situation in both CDU and CSU, ideological crisis of SPD, brought reinforcement of Green

---

* Mgr. Marek Lenč, PhD. pôsobí ako odborný asistent na Katedre medzinárodných vzťahov a diplomacie, Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici, Kuzmányho 1, 974 01 Banská Bystrica, Slovenská republika, e-mail: marek.lenc@umb.sk

DOI: <http://doi.org/10.24040/politickevedy.2019.22.1.178-204>

¹ Štúdia je publikovaná v rámci výskumného projektu VEGA č. 1/0949/17 „Koncept mäkkej moci v kontexte transformujúceho sa medzinárodného prostredia a potenciál jeho využitia pre stratégie malých štátov.“

party and confirmed fragmentation of German political scene into six relevant political parties which will represent the most important political forces for the next German parliamentary elections.

Key words: German parliamentary elections 2017, campaign, results, Great Coalition, Angela Merkel, Martin Schulz

Úvod

Súčasný nemecký politický systém vznikol v období po druhej svetovej vojne, kedy sa na území Nemecka v dôsledku jeho porážky vytvorili štyri okupačné zóny pod správou Spojených štátov amerických, Spojeného kráľovstva Veľkej Británie a Severného Írska, Francúzska a Sovietskeho zväzu. Politický vývoj v prvých rokoch povojnovej rekonštrukcie Nemecka v dôsledku nezhôd víťazných mocností v medzinárodnej politike viedol v roku 1949 k vzniku dvoch samostatných štátnych celkov: v západnej časti Spolkovej republiky Nemecko a vo východnej časti Nemeckej demokratickej republiky. Ústava prijatá v západnom Nemecku v roku 1949, tzv. Základný zákon, položila základy súčasného politického systému. V čase svojho vzniku bol vytvorený federálny systém desiatich krajín na čele so spolkovou vládou a jednokomorovým parlamentom. (Kollárová, 2016)

Pre nemecký politický systém je kľúčové predovšetkým pôsobenie politických strán.

H. Onken v tomto zmysle rozdeľuje vývoj nemeckého stranického systému do niekoľkých fáz (1. formujúca fáza, 2. tradičná fáza, 3. stabilná fáza 4. fáza štiepenia). Podľa **Onkena** bola podoba nemeckého stranického systému v najstabilnejšej fáze medzi rokmi 1961 a 1983. Rôzne konflikty, ktoré formovali nemecký stranický systém vo Weimarskej republike a viedli k silnej fragmentácii, boli v Spolkovej republike Nemecko po roku 1949 v istom zmysle pozastavené kvôli rozdeleniu Nemecka. Od začiatku 80. rokov minulého storočia sa stranický systém postupne menil. Vstup Die Grünen do Spolkového snemu v roku 1983 mal za následok, že proti sebe stáli dve skupiny strán, CDU/CSU-FDP na jednej strane a SPD - Die Grünen na strane druhej. Koalícia SPD a Die Grünen pôvodne nemala potrebnú väčšinu a jej vznik by bol aj pred rokom 1990 politicky problematický. Nakoniec sa vznik tejto koalície podaril až v roku 1998. **Onken** však konštatuje, že zmeny nemeckého stranického systému vo fáze štiepenia vychádzali zo širších spoločenských zmien, ktoré boli čiastočne spôsobené znovuzjednotením Nemecka a čiastočne

prebiehali nezávisle od neho. Okrem toho boli prijaté politické rozhodnutia v súvislosti s procesmi globalizácie a europeizácie, ktoré prebiehajúce sociálne zmeny v krajine posilnili. (Onken, 2013)

Vznik strany Die Linke (2007) potvrdil trend fragmentácie nemeckého stranického systému, priniesol pokles „*ľudových strán*“ (CDU/CSU a SPD) a populistické prvky do nemeckej politiky. Nemecký stranický systém sa dal na začiatku 21. storočia charakterizovať ako „*celoštátny systém štyroch strán s koalíčným potenciálom - rozdelený na dva tábory a jednu regionálnu stranu na východe.*“ (Von Beyme, 2010, s. 200) Vznik ďalšej strany AfD v roku 2013, ale predovšetkým migračná a utečenecká kríza priniesla ďalšie oslabenie „*ľudových strán*“, zmenu politickej reality a narušenie tradičných centier moci. (Kurbjuweit, 2016)

Cieľom štúdie je vyhodnotenie priebehu, výsledku nemeckých parlamentných volieb, ich interpretácia v kontexte nemeckého, európskeho politického vývoja, ako aj analýza kľúčových vnútro- a zahraničnopolitických tém. Vo vedeckej práci je použitá historická analýza, analytická a komparatívna metóda. Pri formovaní záverov vychádzame z vlastných pozorovaní a niekoľkoročného štúdia konania jednotlivých aktérov (lídrov politických strán, politických strán, kľúčových inštitúcií, verejnosti) tvoriacich podstatu nemeckého politického systému. Teoretické východiská sa opierajú hlavne o nemeckú odbornú literatúru, doplnenú o politického komentáre zaoberajúce sa nemeckou vnútornou a zahraničnou politikou.

1 Volebná kampaň v roku 2017

V roku 2013 boli parlamentné voľby predovšetkým o ekonomických a politických výsledkoch druhej vlády **Angely Merkelovej** (2009-13), ktoré kancelárka dokázala prezentovať najmä ako úspechy vlastnej strany často aj na úkor menšieho koalíčného partnera FDP. V kontexte preferenčne priaznivej situácie svoju kandidatúru na post kancelárky ohlásila už s dvojročným predstihom, pričom výsledky parlamentných volieb v roku 2013 priniesli potvrdenie predikcií. **Angela Merkelová** ostala pri moci, zaznamenala najlepší volebný výsledok nemeckých konzervatívcov za posledných dvadsať rokov a vytvorila ďalšiu, v jej prípade už tretiu vládu.

Pri voľbách v roku 2017 bola situácia značne odlišná. **Merkelovej** rozhodnutie opätovne sa uchádzať o post kancelárky prišlo až desať mesiacov pred voľbami, v novembri 2016. S ohlásením kandidatúry bola opatrná, nakoľko

toto rozhodnutie v sebe nieslo aj politické riziko a možnosť neúspechu zostavenia vlády s absolútnou väčšinou v parlamente. Ani volebné víťazstvo ešte nemuselo znamenať schopnosť postaviť funkčnú koalíciu a aj preferencie strany naznačovali, že nemecká politická scéna bude výraznejšie fragmentovaná. Prítomnosť nového elementu - strany AfD (ako aktéra bez koaličného potenciálu), navyše sťažoval možnosť vytvárania hodnotovo blízkych dvojkoalícií. Zisky tradičných koaličných blokov CDU a liberálov (FDP) na jednej strane a červeno-zelenej koalície (SPD a Bündnis 90/ Die Grünen) na druhej strane mohli skončiť povolebným patom. Kancelárka teda mohla pokojne zvažovať aj variantu dôstojného odchodu z politického života, podobne ako nemecký prezident **Joachim Gauck** v marci v roku 2017.

Svoju úlohu v rozhodovaní kandidovať zohral nakoniec zrejme aj výsledok amerických prezidentských volieb, ako aj to, že by kancelárka popri službe vlastnej krajine v prípade opätovného zostavenia vlády a úspešného výkonu funkcie do konca volebného obdobia mohla dorovnať v dĺžke mandátu veľkých kancelárov **K. Adenauera** a **H. Kohla**. Na rozdiel od spomínaných kancelárov, **Merkelová** počas svojho funkčného obdobia nemohla čerpať z impulzov, akými boli obnovenie vojnou zničeného západného Nemecka, následného hospodárskeho zázraku v prípade **K. Adenauera** alebo znovuzjednotenia krajiny po období viac ako štyroch dekád trvajúcej studenej vojny v prípade **H. Kohla**. Nemci sú však dnes aj vďaka jej politickému štýlu vedenia štátom EÚ s najsilnejšou európskou ekonomikou.

Výkon politického mandátu **Angely Merkelovej**², ako spolkovej kancelárky vedúcej a „*formujúcej mocnosti*“ Európskej únie, poznačila najmä potreba hľadať riešenia na mnohé náročné a vyhrotené krízy - počnúc dlhovou krízou Grécka spojenou s dôsledkami hospodárskej a finančnej krízy, cez krízu vzťahov s Ruskou federáciou v dôsledku anexie Krymského polostrova a zasahovania do vnútorných záležitostí Ukrajiny zo strany Ruska, kde Nemecko iniciovalo mnohé spoločné postupy na úrovni Európskej únie (Müller,

---

² Rok 2019 je kancelárkin tridsiaty rok v politike, z toho dvadsiaty tretí na rôznych vládnych postoch. V deväťdesiatych rokoch to bolo osem rokov v ministerských funkciách v štvrtej a piatej Kohlovej vláde a celých momentálne štrnásť rokov na poste spolkovej kancelárky. Vo vysokej politike je teda už tri dekády, avšak jej žiadne doterajšie volebné obdobie nebolo tak náročné ako práve to posledné. Navyše je pozoruhodné, že Merkelová aj napriek toľkým úspechom dokáže žiť skromný život, jej súkromie či politické pôsobenie nesprevádzajú žiadne škandály.

Slobodníková, 2018) až po utečeneckú krízu na prelome rokov 2015/16³ (Mokrá, 2016), výzvy hybridnej vojny (Čapliar, Mintal, Ušiak, 2017), ako aj nové výzvy americkej zahraničnej politiky v podobe nástupu štyridsiateho piateho amerického prezidenta **Donald Trumpa** do úradu či narušenia mnohých kľúčových prvkov multilateralizmu. (Terem, 2017) Jej zotrvanie vo funkcii mnohí chápali ako nevyhnutnosť ochrany liberálno-demokratických hodnôt, princípov multilateralizmu, politického dialógu, spolupráce a mierového riešenia sporov.

---

³ Nemecko svojím postojom prijať veľký počet migrantov a utečencov reagovalo na vzniknutú situáciu na tzv. balkánskej trase, v tranzitných krajinách (ale aj v členských krajinách EÚ). Svoje rozhodnutie otvoriť hranice kancelárka odôvodňovala ľudsko-právnu argumentáciou a možno v ňom badať aj historickú reflexiu, keďže Nemecko aj na základe svojich poučení z minulosti zdôrazňuje rešpektovanie inštitútov politickej ochrany (právo na azyl) tým osobám, ktoré naň majú reálny nárok. Pod kancelárkine rozhodnutie sa však mohli podpísať ešte dva faktory, a to hrozba nového napätia na Balkáne (v situácii, keď po balkánskej trase nekontrolovane prúdili utečenci a balkánske krajiny si navzájom zatvárali hranice) a pocit historickej zodpovednosti Nemecka nedopustiť ďalšiu vojnu na Balkáne (ku ktorej Nemecko nepriamo prispelo uznaním Chorvátska na začiatku 90-tych rokov). Postoj Maďarska, ktoré najvýraznejšie kritizovalo postup Nemecka, v lete 2015 zdôrazňoval, že žiadatelia o azyl nachádzajúci sa na jeho území majú byť navrátení do Grécka ako príslušnej krajiny pre spracovanie ich žiadosti na základe Dublinského dohovoru. Rozhodnutie nemeckej kancelárky však malo významné politické implikácie. Nemecko bolo kritizované za unilaterálny postup nekonzultovaný s inými štátmi EÚ, privretie očí nad ilegálnymi prekročeniami hranice (aj napriek tomu, že krajiny kritizujúce Nemecko nedokázali zabezpečiť ochranu vlastnej hranice, zároveň vonkajšiu hranicu EÚ), snahu o presadenie politiky „povinných kvót“ za účelom prerozdelenia prijatých utečencov a zmiernenia náporu na nemecké administratívne kapacity. Kancelárka argumentovala, že musela na vzniknutú situáciu reagovať, svojim rozhodnutím odhľadla aj vzniknutú situáciu v Maďarsku a taktiež aj tým, že Európa a európske politické systémy sú postavené na humanistických základoch náboženskej, politickej tolerance a solidarity, politických a osobných slobodách. Takisto tvrdila, že právo na udelenie azylu by nemalo byť zamietnuté tým, ktorí naň majú skutočný nárok. Neskoršia situácia priniesla aj veľké množstvo problematických situácií vzhľadom na veľký počet migrantov a utečencov, ktoré sa najviac prejavili v Bavorsku na rakúsko-nemeckej hranici. Nemecko na zvládnutie migračnej a utečeneckej krízy vyčlenilo veľké množstvo vlastných finančných prostriedkov, administratívnych kapacít, otvorilo debatu o integrácii cudzincov, pracovnej migrácii a aj prostredníctvom nadviazania dohôd s tretími krajinami sa snažilo sfunkčniť systém navracania tých imigrantov, ktorí nemali nárok na udelenie azylu. Najväčšie politické a ekonomické náklady tohto rozhodnutia nieslo samotné Nemecko. Štáty Vyšehradskej štvorky boli kritizované za nedostatočnú solidaritu, ktorú mohli okrem finančných príspevkov, návrhov opatrení zameraných na zmiernenie migračných tokov, prejavit' vo väčšej miere aj dočasnými riešeniami na dobrovoľnej báze (vlády týchto štátov však tento postup uplatnili len v minimálnej miere). Dôsledkom tejto krízy bolo zvýšenie politického napätia medzi členskými štátmi EÚ, predovšetkým medzi Nemeckom a štátmi Vyšehradskej štvorky, ale následne aj implementácia nových opatrení na európskej úrovni, ako posilnenie ochrany vonkajšej hranice EÚ, kompetencií agentúry Frontex, bojovanie proti pašeráckym gangom, ilegálnej migrácii, ako aj otvorenie debaty na pôde OSN o potrebe riadenej a legálnej migrácie.

1.1 Volební lídri kľúčových politických strán

Pre priebeh nemeckých parlamentných volieb v roku 2017 bolo kľúčové, že hlavným vyzývateľom kancelárky pre jej pokračovanie v úrade sa stal skúsený kandidát, bývalý predseda Európskeho parlamentu a známy európsky politik **Martin Schulz**. Práve táto dvojica predstavovala hlavných lídrov, ktorí najväčšou mierou mohli ovplyvniť zloženie novej nemeckej vlády a 19-teho Spolkového snemu Nemecka. V prípade uvažovania nemeckých sociálnych demokratov bolo pochopiteľné, že SPD sa pri svojej volebnej stratégii musela pokúsiť vystúpiť z tieňa **Merkelovej** konzervatívcov z predošlých rokov. Koncom januára 2017 došlo v tomto zmysle k zásadnej zmene, kedy SPD za kandidáta na tento post navrhla už spomínaného **Martina Schulza**.⁴

Schulz nebol úplne tradičným „národným“ politikom, mal ale silný príbeh, autentický prejav a aj preto sa javil ako kandidát, ktorý mohol dokázať vyviesť sociálnych demokratov zo stagnujúcej pozície a krízy vlastnej identity. Tomuto predpokladu zodpovedal aj prvotný tzv. **Schulzov** efekt vo februári a marci 2017, kedy po ohlásení jeho ambícií uchádzať sa o kancelársky post preferencie sociálnych demokratov zaznamenali obrovský nárast, vystúpili až nad hranicu 30% a v istom momente prekonal konzervatívny blok CDU/CSU. Súčasťou príchodu **Martina Schulza** na nemeckú politickú scénu boli aj ďalšie personálne zmeny v súvislosti so stranou SPD, a to najmä nominácia vtedajšieho ministra zahraničných vecí **Franka W. Steinmeiera** na post spolkového prezidenta, potom čo sa obľúbený prezident **Joachim Gauck** rozhodol znovu neuchádzať o tento úrad. Uvoľnený post ministra zahraničných vecí obsadil **Sigmar Gabriel**. Pozície predsedu SPD sa v marci ujal **Schulz**.

Volebným lídrom a zároveň predsedom obmenenej, v predošlom volebnom období mimoparlamentnej FDP sa stal charizmatický **Christian Lindner**. Strana sa pod jeho vedením počas celej kampane držala bezpečne nad úrovňou piatich percent. Zvyšné tri politické strany, ktoré mali šancu dostať sa do

---

⁴ Martin Schulz pochádza z malého mestečka Eschweiler nachádzajúceho sa v blízkosti ako belgických, tak aj holandských hraníc. Členom Sociálnodemokratickej strany Nemecka sa stal už vo svojich 19-tich rokoch, avšak svoju reálnu politickú kariéru začal ako starosta nemeckého mesta Würselen v roku 1987. Vo veku 31 rokov sa vtedy stal najmladším starostom v celej spolkovej krajine Severné Porýnie-Vestfálsko. Vstup na európsku politickú scénu sa Schulzovi podaril už počas jeho starostovania v roku 1994. Vrchol na európskej politickej scéne zažil v roku 2012, kedy bol zvolený do funkcie predsedu Európskeho parlamentu a zostal ním až do januára 2017. Do momentu prijatia pozície volebného lídra SPD v roku 2017 mu chýbali skúsenosti z domácej vrcholovej politiky. 19. marca 2017 ho zvolili delegáti SPD jednohlasne za predsedu SPD. Zo 605 delegátov obdržal všetkých 605 hlasov. Na tejto pozícii zotrval do februára 2018.

Spolkového snemu, zvolili pre časť nemeckého politického spektra typickú stratégiu dvoch volebných lídrov. V tomto prípade išlo o ľavicovú Die Linke, Alternatívu pre Nemecko a Bündnis 90/ Die Grünen. V prípade ľavicovej Die Linke sa volebnými lídrami pre parlamentné voľby 2017 stali **Dietmar Bartsch** a **Sahra Wagenknecht**. Stranu vedie od roku 2012 dvojica **Katja Kipping** a **Bernd Riexinger**. Volebnými lídrami strany Bündnis 90/ Die Grünen sa v januári 2017 stali **Cem Özdemir** a **Katrin Göring-Eckardt**. Predsedami strán bola v období volieb dvojica **Cem Özdemir** a **Simone Peter**. V súčasnosti sú predsedami strany **Annalena Baerbock** a **Robert Habeck**. V prípade ďalšej strany Alternatívy pre Nemecko bola za volebných lídrov nominovaná dvojica **Alice Weidel** a **Alexander Gauland**. Predsedami strany v čase volieb bola **Frauke Petry** a **Jörg Meuthen**. Po odchode **Petry** z čela strany v septembri 2017 viedol stranu **Meuthen** sám, od decembra 2017 predsedá AfD spolu s **Alexandrom Gaulandom**.

1.2 Faktor francúzskych volieb a nemeckých krajinských volieb

Pre priebeh nemeckých parlamentných volieb bolo v roku 2017 špecifické aj to, že zásadné voľby, prezidentské a parlamentné, sa konali aj v susednom Francúzsku. Ich výsledkom bolo víťazstvo 39-ročného **E. Macrona** v druhom kole prezidentských volieb a jeho hnutia Vpred v parlamentných voľbách. Alternatíva v podobe víťazstva **M. Le Pen** a jej Národného frontu by bez pochyby znamenala zásadný obrat vo vedení francúzskej zahraničnej politiky. Pre jej realizáciu by boli charakteristické najmä nacionalisticko-populistické politiky. Francúzsko by pravdepodobne ostalo viac izolované v európskej politike a tento scenár by výrazne oslabil francúzsko-nemeckú spoluprácu, po odchode Veľkej Británie z Európskej únie by viedol k oslabeniu jednoty európskeho spoločenstva a posilneniu odstredivých integračných síl.

Macron sa v zahraničnopolitickej oblasti výrazne zasadzoval o pozitívny charakter francúzsko-nemeckej spolupráce, jadro jeho zahraničnopolitickej agendy aj v súčasnosti tvorí snaha o reformu Európskej únie, najmä eurozóny v podobe vytvorenia pozície „ministra financií Eurozóny“, ako aj spoločného rozpočtu pre štáty hospodárskej a menovej únie. Spoluprácu týchto dvoch krajín možno chápať ako ideový základ spoločného súžitia európskych národov.

Popri elemente francúzskych volieb boli dobrým vnútropolitickým testom nálad časti nemeckej verejnosti krajinské voľby v troch spolkových krajinách,

a to Sársko (26. 3. 2017), Šlezvicko-Holštajnsko (7. 5. 2017) a Severné Porýnie-Vestfálsko (14. 5. 2017). Tieto voľby, v rozmedzí mesiacov marec až máj 2017 boli ostro sledované a zároveň slúžili ako istý test pred septembrovými parlamentnými voľbami. Strany prirodzene v každej spolkovej krajine nominujú svojich vlastných volebných lídrov, v prípade SPD sa však testovalo najmä prepojenie na tzv. **Schulzov** efekt v zmysle nárastu preferencií sociálnych demokratov na spolkovej úrovni a ich odraz v jednotlivých spolkových krajinách.

V prípade Sárska a Šlezvicka-Holštajnska ide o relatívne malé spolkové krajiny, najväčšia pozornosť sa aj preto sústredila na voľby v takmer 18 miliónovom Severnom Porýní-Vestfálsku, tradičnej bašte SPD. Spoločným menovateľom všetkých troch krajinských volieb však bolo víťazstvo CDU, posilnenie preferencií CDU v porovnaní s predchádzajúcimi voľbami. Naopak, SPD vo všetkých voľbách zaznamenala preferenčný pokles. Pokiaľ išlo o voľby v Severnom Porýní-Vestfálsku, CDU si v porovnaní s predošlými krajiniskými voľbami posilnila približne o 7% a SPD zaznamenala prepad o cca 8% hlasov. Volebné víťazstvo CDU v pomere 33% hlasov voči 31,2% SPD znamenalo, že v súčasnosti v tejto spolkovej krajine vládne netradične čierno-žltá koalícia. (Lantagswahl 2017, 2017)

Voľby v Severnom Porýní-Vestfálsku boli špecifické aj tým, že sa ich priamo zúčastnil aj kancelársky kandidát SPD **Schulz**, ktorý sa práve tu dlhé roky venoval miestnej politike. Navyše Severné Porýnie-Vestfálsko so svojimi priemyselnými centrami bolo tradičnou baštou SPD. Za ostatných 50 rokov, pred voľbami v roku 2017, pochádzal krajiniský premiér z radov CDU iba v rokoch 2005 – 2010. (Voľby v Severnom Porýní-Vestfálsku..., 2017) Hlasovanie tak bolo dôležitým testom nálad voličov pred celoštátnymi voľbami, ktoré ale znamenalo značný úder pre kancelárske ambície SPD.

1.3 Témy volebnej kampane

Nemecká predvolebná kampaň priniesla viacero kľúčových tém od nastavenia azylovej a integračnej politiky, minimálnej mzdy, nemeckých dôchodkov, sociálnych politík, počtu príslušníkov policajných síl, škandálmi poznačeného automobilového priemyslu, povolenia manželstiev osôb rovnakého pohlavia, až po zahranično-politické témy spojené s reakciou na súčasnú ruskú zahraničnú politiku, prerušenie prístupových rokovaní Európskej únie s Tureckom či výšku vojenských výdavkov.

Pár týždňov pred voľbami bola CDU/CSU na dobrej úrovni 38%, SPD kumulovalo 24%. Predpoklady na vstup do Spolkového snemu spĺňalo až 6 politických strán. Zo zvyšných štyroch menších strán sa dlho darilo mimoparlamentnej FDP pod vedením **Lindnera**, ktorí sa v prieskumoch držali na úrovni 9%. Na podobnej úrovni bola aj ľavicová strana Die Linke, ktorej pomáhali hlavne prejavy volebnej líderky **S. Wagenknecht**. Preferencie Bündnis 90/ Die Grünen dlhodobo mierne klesali, nachádzali sa však v bezpečnej zóne zvoliteľnosti a Alternatíva pre Nemecko nedosahovala čísla ako v prieskumoch spred pár mesiacov, mala však jasný dvojciferný potenciál.

Nemecké predvolebné kampane politických strán v posledných rokoch nebývajú príliš konfrontačné. Možno je to aj tým, že toto nikdy nebol **Merkelovej** štýl. Tá je v prvom rade zástankyňou kompromisu a riešení, na ktorých sa podieľajú všetky dotknuté strany. Od momentu odchodu **Gerharda Schrödera** z nemeckého politického života sa konfrontačný duch vedenia politickej kampane veľkých strán vytratil. **Gysi** či **Wagenknecht** v ľavicovej Die Linke alebo **Petry** v AfD sú tiež veľkí politickí hráči s výbornou, často konfrontačnou rétorikou, avšak nie sú vo veľkých stranách. Príchodom **Schulza** sa konfrontačný štýl na nemeckú politickú scénu na chvíľu prinavrátil.

V prípade nemeckej kampane bolo vidno, že sa najmä **Schulz** snažil využiť všetky možné prostriedky, ktoré by mohli zapôsobiť na nerozhodnutých nemeckých voličov. Poslednou výraznou šancou niečo zmeniť vo voľbách vo svoj prospech bol televízny duel. Kancelárkin tím súhlasil len s jednou priamou televíznou konfrontáciou. Možno aj preto, že počas troch predchádzajúcich kampaní **Merkelová** ešte nikdy ako víťazka z televíznych duelov neodišla. Tento jediný v súčasnej kampani bol vysielaný súčasne štyrmi televíziami ARD, ZDF, RTL a SAT1 pod patronátom hviezd nemeckej moderátorskej politickej scény - **Illner** (ARD), **Kloepell** (ZDF), **Maischberger** (ARD) a **Strunz** (Sat1). Očakávalo sa, že tento duel sledovalo 15 miliónov nemeckých divákov. Podľa prieskumu verejnej mienky⁵ vyšla z duelu víťazne kancelárka.

---

⁵ V prieskume realizovanom TV ARD za víťazku duelu označilo 55% opýtaných A. Merkelovú oproti 33% M. Schulza, prieskum ZDF priniesol tesnejší rozdiel, 32% proti 29% v prospech Merkelovej, pričom 39% opýtaných nevidelo medzi kandidátmi zásadnejší rozdiel. (Merkel gegen Schulz..., 2017)

1.3.1 Vybrané vnútropolitické témy

V kampani sa otvorilo celé spektrum rôznych tém. Zvládnutie výziev súvisiacich s utečeneckou otázkou, nastavenie integračnej a azylovej politiky boli najvýraznejšou vnútropolitickou témou, a to tiež aj v kontexte vnútornej bezpečnosti a zvýšenia počtu príslušníkov nemeckých policajných zložiek. Venovala sa tiež pozornosť podpore rodinám.

SPD sa zamerala na presadzovanie klasického programu ľavicovej sociálno-demokratickej strany, kde hlavné tézy zdôrazňovali bezplatné vzdelávanie a školstvo, zvýšenie sociálnych transferov, najmä dôchodkov do roku 2030, či výraznejšie daňové zaťaženie vyšších príjmových skupín. Avšak práve tým, že CDU v minulosti pristala aj na stredové až ľavicové riešenia (minimálna mzda), toto neboli témy, ktoré by zásadným spôsobom vedeli ovplyvniť stredového či nerozhodnutého voliča.

V sociálnych otázkach ľavicová Die Linke presadzovala požiadavku na zvýšenie minimálnej mzdy na úroveň 12 €/hod., či stanovenie minimálneho dôchodku na úrovni 1050 €. Špecifickou domácou politickou témou, ktorá ovládla nemeckú scénu v poslednom júnovom hlasovaní parlamentu, bola otázka uzatvárania manželstiev medzi osobami rovnakého pohlavia. Cestu pre prijatie otvorila samotná kancelárka, ktorá síce zákonnú úpravu v hlasovaní nepodporila, zákon však nakoniec prešiel aj s podporou časti konzervatívco.⁶

Ďalšou témou bola aj otázka tvorby nových pracovných miest či kritika nemeckého automobilového priemyslu, na pozadí ktorej prebiehala diskusia o transformácii nemeckého hospodárstva. Nie je preto žiadnym prekvapením, že väčšina politických strán si osvojila agendu postupného odklonu od dieselových motorov a prechodu k ekologickej, v tomto prípade elektrickej doprave. Pre Nemcov je to veľká téma aj z toho dôvodu, že v automobilovom sektore je priamo zamestnaných približne 800 tisíc ľudí.⁷

---

⁶ Zákon nakoniec podporilo 393 poslancov Spolkového snemu (226 bolo proti a 4 sa zdržali). Merkelová týmto politickým ťahom dosiahla hneď dve veci naraz – jednak táto téma prestala byť predmetom predvolebnej kampane či prípadnou podmienkou pre vstup ostatných politických strán do budúcej koalície s CDU/CSU a na druhej strane išlo o reflektovanie nálad nemeckej verejnosti. Podľa prieskumu verejnej mienky až tri štvrtiny Nemcov manželstvá párov rovnakého pohlavia podporovalo, v prípade voličov CDU to bolo viac ako 60%. (Dearden, 2017)

⁷ Podľa údajov portálu Statista (The Statistics Portal) zamestnanosť v nemeckom automobilovom priemysle dosiahla v roku 2017 presne 819 996 pracovníkov. (Number of employess..., 2018)

1.3.2 Európske zahraničnopolitické témy

CDU/CSU zdôrazňovala vo svojom programe podporu francúzsko-nemeckej spolupráce, budovanie obranných kapacít EÚ, stabilizáciu eurozóny, vytvorenie jej vlastného menového fondu, postupné napĺňanie záväzku zvýšiť obranné výdavky Nemecka na 2% HDP, odmietnutie členstva Turecka v EÚ, ale nastavenie iného špecifického vzťahu či hľadanie efektívnych nástrojov na riešenie dôsledkov migračnej a utečeneckej krízy vrátane dohody so severoafrikkými krajinami. Pre SPD bolo v otázkach politik EÚ prioritné posilnenie inštitúcií EÚ, aspektov sociálnej kohézie, posilnenie vojenskej a politickej integrácie EÚ, vytvorenie spoločného rozpočtu eurozóny a Európskeho menového fondu. Strana sa zasadzovala proti zvyšovaniu nemeckého obranného rozpočtu, zintenzívneniu humanitárnej a rozvojovej spolupráce či o väčšiu mieru pochopenia postojov Ruskej federácie. FDP požadovala vo vzťahu EÚ dôslednú reformu EÚ (decentralizovanú a federálnu EÚ, posilnenie Európskeho parlamentu), vytvorenie prerozdelených mechanizmov pre utečencov medzi členskými štátmi Únie, zefektívnenie eurozóny, vytvorenie sankcií pri nedodržiavaní Paktu stability a rastu, posilnenie transatlantickej spolupráce, zákaz vývozu zbraní do krízových oblastí či ukončenie prístupových rokovaní s Tureckom. V prípade Die Linke bola zdôrazňovaná požiadavka zásadnej reformy EÚ (posilnenie Európskeho parlamentu, aspektov priamej demokracie, zavedenie demokratickej kontroly nad bankovým sektorom), zastavenie vojenských iniciatív EÚ a vo vojenskej oblasti išlo o požiadavku stiahnutia nemeckých vojakov zo zahraničia či vystúpenie z NATO. Pre Bündnis 90/ Die Grünen bola prioritou tradične silná podpora EÚ, spolupráca krajín v rámci EÚ na princípe subsidiarity, vytvorenie systému solidarity v otázkach utečeneckej politiky, jadrové odzbrojenie, lepšia regulácia finančných trhov a presadenie tzv. Nového údelu pre Európu v kontexte zvýšenia investícií do ekologickej Európy. Program AfD presadzoval ukončenie členstva Nemecka v eurozóne, zastavenie záchranných mechanizmov pre európske banky, referendum o zotrvaní v EÚ, zavedenie pohraničných kontrol, odmietnutie princípu zlučovania rodín v otázkach utečeneckej politiky, preferenciu bilaterálnych obchodných dohôd, znovuzavedenie vojenskej služby či ukončenie prístupových rokovaní s Tureckom. (ECFR, 2017, Yar, 2017)

Volebná kampaň však priniesla aj vyhrotené situácie či prekvapenia. Tým bolo najmä vyhlásenie šéfa liberálov **Lindnera**, že Nemecko by malo tolerovať

súčasný status quo na Kryme a de facto tak legitimizovať ruskú anexiu tohto polostrova. Strana po tomto výroku⁸ preferenčne padala, nakoľko išlo o vyjadrenie v rozpore s vlastným programom strany. Rozruch prinieslo tiež augustové vymenovanie bývalého kancelára **Schrödera** do predstavenstva Rosneftu, aj pokiaľ ide o budúcnosť projektu Severný prúd 2. Tento krok pripomenul tradične miernejší postoj SPD, pokiaľ ide o vzťahy s Ruskou federáciou.

O silné stanoviská sa postaral aj **Schulz** najmä pri téme odmietavého postoja k navyšovaniu vojenských výdavkov či odsunu jadrových zbraní vo vlastníctve USA z nemeckého územia, keď v auguste 2017 vyhlásil, že „v prípade víťazstva vo voľbách požiada USA o stiahnutie jadrových zbraní z nemeckého územia.“ (Kroet, 2017) **Schulzovo** vyjadrenie v kampani prišlo v čase, keď SPD dlhodobo zaostávalo za CDU v prieskumoch verejnej mienky o celých 14 percentuálnych bodov. Z tohto pohľadu tak pokojne mohlo ísť o taktiku v snahe využiť dlhodobo prítomné latentné protiamerické nálady u nemeckého obyvateľstva. Na základe prieskumov verejnej mienky väčšina Nemcov nepovažovala USA za spoľahlivého partnera a tieto negatívne nálady sa ešte prehĺbili po zvolení **D. Trumpa** za nového amerického prezidenta, ktorý je v Nemecku nepopulárnym prezidentom. Špecificky v Nemecku ako štvrtej najväčšej ekonomike sveta rezonuje **Trumpov** negatívny prístup k voľnému obchodu a existujúcim obchodným dohodám, ktoré sú základom nemeckej proexportnej ekonomiky, ako aj nemeckého blahobytu a prosperity. Podľa **Schulzovho** vyjadrenia jeho zámer takisto korešpondoval s dlhodobým záväzkom Nemecka zastaviť proliferáciu jadrových zbraní.

Taktikou SPD v poslednej fáze kampane bolo zreteľné vyhraňovanie sa voči **Trumpovi** a častá verejná kritika Spojených štátov aj s cieľom prilákania nových voličov. Niečo podobné, avšak opatrnejšie, robila aj **Merkelová**. Príkladom je jej výrok, že „EÚ sa už viac nemôže úplne spoliehať na USA alebo Veľkú Britániu. Tieto časy sú do značnej miery minulosťou a Európania musia zobrať osud do vlastných rúk.“ (Angela Merkel: EU..., 2017) **Schulz** bol tiež kritický smerom k tým členským štátom EÚ, ktoré nie sú ochotné podieľať sa na solidarite pri prerozdeľovaní utečencov. S kancelárkou nesúhlasil aj pokiaľ išlo o zvýšenie vojenských výdavkov Nemecka, čo je tradičný postoj nemeckých sociálnych demokratov.

---

⁸ Ch. Lindner sa počas volebnej kampane (5. 8. 2017) verejne vyjadril, že Nemecko by malo uznať anexiu Krymu ako „permanentné provizórne riešenie“. (Christian Lindner: Germany..., 2017)

Vyhrotený bol počas kampane aj vzťah s Tureckom. Predvolebný súboj bol poznačený ostrým konfliktom s tureckým prezidentom **Erdoganom**, ktorý dokonca bezprecedentne vstúpil aj do nemeckých volieb so snahou ovplyvniť rozhodovanie v neprospech tradičných strán – CDU, SPD a Bündnis 90/ Die Grünen – ktoré nazval „*nepriateľmi Turecka*.“ (Saeed, 2017) Vzťahy medzi oboma štátmi narušili aj incidenty ohľadom pôsobenia nemeckých vojakov na tureckých základniach, udelenie azylu zo strany Nemecka tureckým dôstojníkom či **Erdoganove** útoky voči občianskej spoločnosti a aj nemeckým občanom pôsobiacim v Turecku.

2 Výsledky a reflexia nemeckých parlamentných volieb v roku 2017

Nemecké parlamentné voľby v roku 2017 boli na nemecké pomery zásadne iné v mnohých aspektoch.

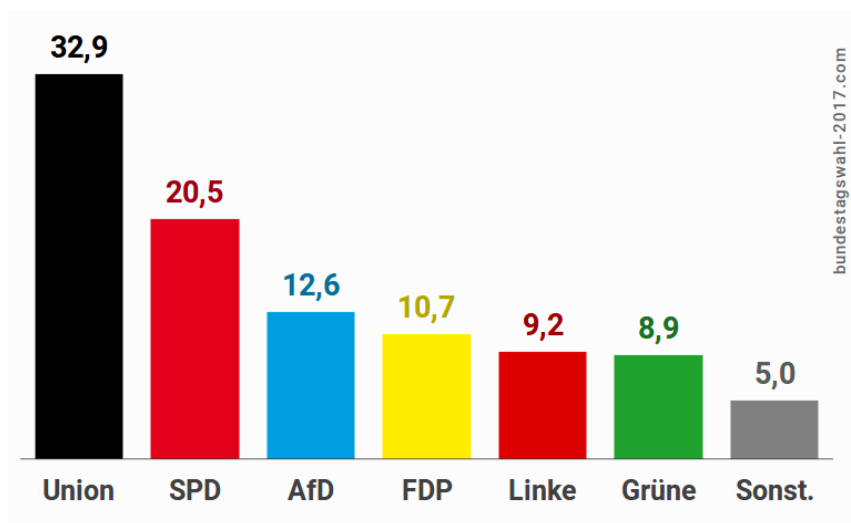
2.1 Výsledky volieb

V Spolkovom sneme je dnes prvýkrát zastúpených až šesť parlamentných strán, pričom 5% hranicu⁹ sa podarilo zásadným spôsobom prekročiť po prvýkrát aj AfD. Politická scéna v Nemecku je tak dnes oveľa viac fragmentovaná. Najsilnejší volebný výsledok v posledných voľbách v roku 2017 opätovne potvrdila konzervatívna únia CDU/CSU so ziskom 32,9% odovzdaných hlasov, druhá v poradí skončila SPD s výsledkom 20,5%. Na tretie miesto sa dostala AfD – 12,6%, štvrté FDP – 10,7%, piate Die Linke – 9,2% a poslednou stranou, ktorá splnila podmienky pre vstup do Spolkového snemu bola Bündnis 90/Die Grünen – 8,9%. (Bližšie Tabuľka č.1)

---

⁹ Nemecký volebný systém ako podmienku vstupu do Spolkového snemu pozná nielen prekročenie tzv. 5% hranice, ale aj zisk troch priamych mandátov v niektorých z 299 volebných obvodov.

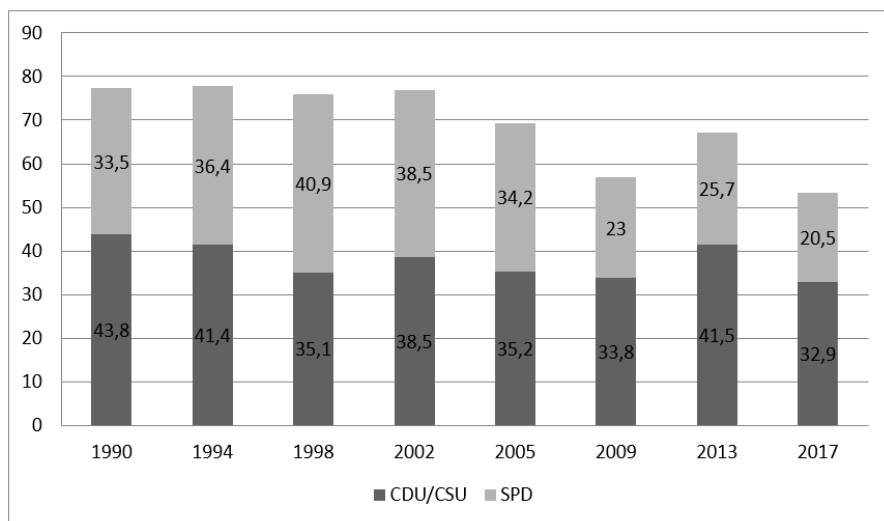
Tabuľka č.1: Výsledky nemeckých parlamentných volieb 2017

Zdroj: Bundestagswahl 2017: Ergebnis..., 2018

Trendy posledných týždňov pred voľbami ukázali, že mnohí váhaví voliči sa skôr odklonili od tradičných veľkých strán. Celkovo pri fragmentácii nemeckej politickej scény utržili preferenčné straty najmä tradičné veľké strany. Konzervatívci a sociálni demokrati dnes kumulujú na základe volebných výsledkov iba 53,4% odovzdaných hlasov, čo je najmenej v modernej povojnovej histórii Nemecka. Pre tieto dve veľké strany je to netypické, nakoľko v minulosti bez problémov dosahovali spoločný výsledok aj na úrovni 80-tich až 90-tich percent. (Bližšie Tabuľka č.2) Nemecká politická realita sa teda neodvratne mení. Súčasná veľká koalícia tak už ani zďaleka nebude takou „veľkou“ akou v minulosti, najmä pokiaľ berieme do úvahy veľkosti frakcií v nemeckom Spolkovom sneme. Špecifikom týchto volieb bolo aj ďalšie historické maximum v podobe počtu nemeckých poslancov. V Spolkovom sneme ich dnes je až 709. Po čínskom a Európskom parlamente či Snemovni lordov v Londýne je to momentálne štvrtý najväčší legislatívny orgán na svete.

Tabuľka č.2: Kombinované výsledky CDU/CSU a SPD v parlamentných voľbách po roku 1990

Zdroj: Vlastné spracovanie na základe volebných výsledkov strán podľa Bundestagswahlergebnisse, 2018

Príčiny volebného oslabenia dvoch najväčších politických strán je možné hľadať na niekoľkých úrovniach. (Mikulčíková, 2007) Pre CDU/CSU k tomuto trendu prispel najmä posun do politického streda, vznik AfD ako protestnej strany a dôsledky vnímania migračnej a utečeneckej krízy u časti nemeckej verejnosti a vlastných voličov. Volebný výsledok v roku 2017 však pre túto stranu znamenal volebné víťazstvo a rozhodujúci podiel pri zostavovaní novej vlády. **P. Hockenos** za dlhoročným úspechom kancelárky vidí predovšetkým spôsob, akým **Merkelová** robí vrcholovú politiku, a tzv. „*Merkelovej metódu*“ (depolitizácia politiky, vyhýbanie sa veľkým konfliktom v dôležitých témach, centristická politika absorbujúca niektoré idey SPD, ako aj Bündnis 90/ Die Grünen – minimálna mzda, odklon od jadrovej energie, sociálne politiky, a to všetko za ekonomickej prosperity a historicky nízkej nezamestnanosti Nemecka¹⁰). Kritika **Merkelovej** politik smeruje najmä k tomu, že posunom do politického streda otvorila priestor krajne pravicovej AfD. (Hockenos, 2017)

¹⁰ V júni 2018 dosiahla nezamestnanosť v Nemecku úroveň 3,4%, najlepší výsledok za posledných 38 rokov. (Germany Unemployment Rate, 2018)

Pre SPD je preferenčný pokles dlhodobým problémom. Sociálna demokracia v Nemecku a vo všeobecnosti aj ľavicová politika v celej Európe je v kríze a tento prepad sa snažila vysvetliť aj obsiahla analýza týždenníka Der Spiegel, ktorú cituje v týždenníku Respekt **T. Lindner**. Pri hľadaní príčin sa venuje špecificky nemeckým vnútropolitickým problémom. Kým vo voľbách v roku 1998 získala ľavica (SPD + Zelení + PDS/Die Linke) 52,7 percent hlasov, v minuloročných septembrových voľbách to bolo len 38,6 percenta. Presah tohto trendu je podľa štúdie za hranicami samotného Nemecka, súvisí s predošlou realizáciou ľavicových politík, ale aj súčasným ekonomickým vývojom. Štúdia ako vysvetlenie ponúka konštatovanie, že európska ľavica sa v minulosti posunula do politického streda a vykonávala fakticky pravicové reformy trhu práce. V tejto dobe sociálna demokracia stratila dôveru mnohých tradičných voličov. Sociálni demokrati už nedokážu sklamaného voliča získať späť a s ekonomickou modernizáciou mizne aj tradičná robotnícka vrstva, ktorá ľavicu lojálne volila. (Lindner, 2018; Die Abgehängten, 2018)

Nové hlavné deliace línie súčasných európskych spoločností podľa sociológa **Andreas Reckwitz** prebiehajú medzi novými strednými vrstvami, teda víťazmi kreatívneho kapitalizmu, ktorí sú doma na celom svete a svoje životy inscenujú ako umelecké dielo, a medzi starými strednými vrstvami, teda remeselníkmi, majiteľmi obchodov a bežnými zamestnancami, ktorí sa od tohto príbehu cítia byť odrezaní. Žijú na vidieku alebo v menších mestách, globalizácia pre nich predstavuje skôr hrozbu než príslub a preto sa bránia rýchlym spoločenským zmenám. Spomínaní príslušníci starej strednej triedy, ktorí si vážia tradície, klasické rodiny, národný štát a novinky posledných desiatich, dvadsiatich rokov nevitajú, a od politiky sa odvracajú - alebo prechádzajú k stranám, ktoré celkom odmietajú nové elity a politický establišment. Teda k populistom alebo stranám, ktoré s populizmom flirtujú a cestu z tejto pasce sociálni demokrati nikde nenašli. (Lindner, 2018; Die Abgehängten, 2018)

Úspech FDP možno vnímať predovšetkým v kombinácii s moderným liberálnym programom strany a charizmou jej lídra. Die Linke a Bündnis 90/ Die Grünen dosiahli vo voľbách svoje štandardné výsledky, povolebná situácia však vyznieva pre Zelených ako zatiaľ ich preferenčne najúspešnejšie obdobie v nemeckej politike. Na jeseň, v čase vnútornej obmeny CDU, dosahovali preferencie nad úroveň 20-tich percent. To sa prejavilo aj vo veľkých úspechoch v krajských voľbách v Bavorsku a Hesensku na jeseň 2018. Čoraz väčší počet nemeckých voličov podporuje túto stranu ako cestu k postupnej ekologickej

transformácii nemeckej ekonomiky, vrátane politických aspektov jej programu. Mnohé principiálne postoje strana ukázala aj počas prvého kola rokovaní o zostavení novej vlády. Volebný úspech AfD bol výsledkom populistickej politiky strany s krajne pravicou, nacionalistickou, proti-imigračnou, protiislamskou rétorikou a kritikou finančných a hospodárskych politík predchádzajúcich nemeckých vlád.

2.2 Povolebné rokovania o zložení novej vlády a povolebný politický vývoj

Samotný volebný výsledok a následný okamžitý odchod SPD do opozičných radov postavil **Merkelovú** ako víťazku volieb pred veľmi zložitú situáciu. Jedinou možnou alternatívou ostalo vytvorenie koalície vo formáte „Jamajky“ (konzervatívci – liberáli – zelení). Tento variant však po zhruba piatich týždňoch rozhovorov stroskotal v noci 20. novembra na základe jednostranného rozhodnutia FDP. Výsledkom bolo ukončenie rokovaní, ktoré liberáli obhajovali sloganom „*lepšie nevládnuť ako vládnuť zle*“. Nemecko tak istým spôsobom premrhlo historickú šancu na zmierenie ekonomie s ekológiou na spolkovej úrovni.

Po krachu koaličných rokovaní vo formáte tzv. „*Jamajky*“ sa do situácie vložil spolkový prezident **F. W. Steinmeier**. Aj pod jeho tlakom sociálni demokrati prehodnotili vlastný dvakrát deklarovaný postoj ostať opozičnou stranou a demonštrovali ochotu rokovať. Trvalo však takmer jeden a pol mesiaca, kým začali aj reálne rozhovory. Čakalo sa predovšetkým na predsedu strany **Martina Schulza**, ktorý svoje rozhodnutia viackrát konzultoval s predsedníctvom a delegátmi strany.

V prípade SPD išlo o dilemu rozhodovania medzi „*povinnosťou ku krajine*“ alebo odchodom do opozície z „*povinnosti ku strane*“ (Die Abgehängten, 2018) a vychádzalo z viacerých variantov. Alternatívou číslo jeden bol vstup SPD do koalície s CDU/CSU, snaha získať kľúčové rezorty a naplňať volebný program. Strana však mohla zostať aj v opozícii, snažiť sa o programové a ideové obrodzenie, opätovné nájsť kancelárskeho potenciálu, navyše keď skúsenosti zo spoločného vládnutia s **Merkelovou** neboli pre SPD z minulých skúseností (2005 - 09, 2013 - 17) politicky priaznivé. V prípade takéhoto rozhodnutia by však SPD bola vystavená kritike z neochoty prevziať politickú zodpovednosť v komplikovanej povolebnej situácii. Ďalším variantom mohla byť tzv. kooperujúca koalícia. De facto by to znamenalo, že SPD by podporovalo

CDU/CSU iba vo vybraných sektorových politikách. Ak by teda **Schulz** a vedenie SPD chcelo kancelárke poriadne strpčiť jej posledné roky vo vrcholovej politike, bol by to možný variant. V prípade krachu rokovaní by **Merkelová** bola odkázaná na menšinovú vládu a ad hoc podporu od iných strán, teda variant, ktorý si vyslovene neželala. Jej dilemou boli predčasné voľby, ktoré by boli zároveň veľkým politickým rizikom. Nemuseli by priniesť zásadne odlišnú situáciu od septembra 2017 a mohli by ešte viac posilniť Alternatívu pre Nemecko. Nedosiahnutie dohody o vytvorení ďalšej veľkej koalície mohlo kancelárke priniesť ešte väčšie problémy.

Rozhodnutie začať koalíčné rokovania s CDU/CSU nakoniec odhlasovali delegáti SPD na stranickom sneme 21. januára 2018. Za ich začatie nakoniec hlasovalo iba 56,4% prítomných delegátov. Dohoda o volebnom programe a vytvorení novej vlády v podobe ďalšej veľkej koalície bola nakoniec dosiahnutá 7. februára 2018, jej potvrdeniu prostredníctvom hlasovania v Spolkovom sneme 14. marca 2018 však ešte predchádzal posledný veľký test - hlasovanie členskej základne SPD. Každý jeden člen zo 463 tisícovej členskej základne SPD sa mohol vyjadriť, či so vstupom svojej strany do veľkej koalície súhlasí. Výsledkom vnútrostraníckeho hlasovania členskej základne SPD bola nakoniec podpora vstupu strany do koalície s CDU/CSU v pomere 66% hlasov jej členov.¹¹ (SPD stimmt ..., 2018)

Výsledkom novej koalíčnej dohody bola obsahová časť s množstvom kompromisov. Kancelárka nepripustila zvyšovanie daní, má sa začať s postupným odstraňovaním tzv. solidárnej prirážky k dani z príjmu financujúcej rozvoj spolkových krajín bývalej NDR, má dôjsť k navýšeniu policajných zložiek tak na spolkovej, ako aj na krajinskej úrovni a rozpočet zostane aj naďalej vyrovnaný, respektíve mierne prebytkový. To všetko aj napriek tomu, že veľká koalícia naplánovala navýšenie investícií na úrovni 46 mld. eur. Ich smerovanie,

---

¹¹ Toto vnútrostranícke hlasovanie možno vnímať ako víťazstvo zástancov veľkej koalície vo vnútri SPD, nakoľko prešlo aj napriek výraznému odporu zo strany mladých socialistov vedených Kevinom Kühnertom. Očakávalo sa, že ten výsledok bude oveľa tesnejší niekde v rozmedzí 50 - 60%, čiže 66% alebo 2/3 väčšina bola v danej situácii veľmi potrebným výsledkom pre legitimitu nového vedenia SPD – Andreu Nahles a Olafa Scholza, po odstúpení M. Schulza. Podobný krok uskutočnilo SPD aj v roku 2013. Vtedy bol vstup SPD do Veľkej koalície odhlasovaný 76% členskej základne. Najväčšou výzvou pre SPD teraz bude vnútrostranícky pracovať najmä s krídlom mladých sociálnych demokratov, ktoré bolo proti vzniku tejto vlády. Komplikovanú situáciu v SPD po dosiahnutí dohody s CDU/CSU poznačil spor medzi vtedajším predsedom M. Schulzom a ministrom zahraničných vecí S. Gabrielom, ktorý nakoniec viedol k rezignácii Schulza z postu predsedu strany, ako aj z nároku na možný ministerský post v IV. Merkelovej vláde.

po kľúčovej dohode s SPD, je určené najmä do oblastí školstva, bytovej výstavby, digitalizácie, obrany a rozvojovej pomoci. Navyše, popri spomínaných témach sa dosiahla dohoda v oblasti migračnej a utečeneckej politiky najmä po tlaku CSU (želateľný nárast prisťahovalectva by nemal prekročiť ročné rozmedzie na úrovni 180 až 220 tisíc ľudí), klimatickej politiky a v oblasti podpory väčšieho využívania obnoviteľných zdrojov. Veľký dôraz bol kladený aj na zahraničnú politiku vo vzťahu k EÚ, najmä pokiaľ ide o posilnenie právomocí Európskeho parlamentu, podporu kohéznej politiky, dobudovanie Európskeho stabilizačného mechanizmu, zavedenie dane z finančných transakcií, spravodlivého zdaňovania veľkých koncernov či zintenzívnenie spolupráce s Francúzskom a tiež aj s Poľskom v rámci Weimarského trojuholníka.¹² Rukopis SPD možno badať aj v sprísnení podmienok pre vývoz zbraní z Nemecka, či v tom, že prvý nadpis celej koalície zmluvy sa týka práve reformy Európskej únie. (Koalitionsvertrag zwischen CDU, CSU und SPD, 2018)

Rozdelenie ministerstiev prebehlo v pomere CDU (6), SPD (6) a CSU (3). Vyšli z neho víťazne najmä sociálni demokrati a bavorská CSU. V Nemecku je tradíciou, že menší koalíčný partner dostáva pod svoj vplyv ministerstvo zahraničných vecí (**H. Maas**, SPD). To, že tento rezort bude opäť patriť SPD, by teda nebolo žiadnym prekvapením. Kancelárka bola ochotná sociálnym demokratom prepustiť aj rezort financií (**O. Scholz**, SPD), celkovo teda dve najvplyvnejšie ministerstvá nemeckej zahraničnej politiky vo vzťahu k EÚ. Kombináciu zahraničné veci a financie už raz sociálni demokrati vo Veľkej koalícii kontrolovali v rokoch 2005-09. Navyše, CDU v porovnaní s predchádzajúcim volebným obdobím prišla aj o ďalší silový rezort - ministerstvo vnútra (**H. Seehofer**, CSU), ktoré si nárokovala bavorská CSU. CDU zo silových rezortov zostalo ministerstvo obrany, pričom sa jej prinavrátilo hospodárstvo. V jej radoch tak vzhľadom na rozdelenie postov¹³ nemohla

---

¹² Voľný spolok troch krajín - Francúzska, Nemecka a Poľska, ktorého cieľom je prehĺbenie a lepšia koordinácia vzájomnej spolupráce.

¹³ Rezort obrany ostal Ursule von der Leyen, hospodárstvo, ktoré CDU pripadlo po prvýkrát od roku 1966, vedie dlhoročný spojenec kancelárky Peter Altmaier, rezort poľnohospodárstva J. Klockner a vedúcim spolkového úradu vlády sa stal Helge Braun. Prekvapením bola nominácia A. Karliczek na čelo rezortu vzdelávania a nominácia 37-ročného J. Spahna na post ministra zdravotníctva, nakoľko išlo o dlhoročného kritika Merkelovej a predstaviteľa konzervatívneho krídla CDU. Zaujímavosťou bolo, že traja ministri z predchádzajúcej vlády si neudržali ministerské posty, vrátane Thomasa de Maziera, bývalého ministra vnútra. W. Schäuble sa stal predsedom Spolkového snemu. Celkovo bola Merkelovej nominácia pozitívnym prekvapením, čiastočným

panovať spokojnosť. **Merkelovej** stratégia však mala jasnú logiku. Rozhodla sa SPD dať takú dohodu, ktorú by mladí socialisti počas hlasovania straníckej základne len ťažko zastavili. V situácii, keby nakoniec SPD hlasovala proti, by pravdepodobne nasledovali nové voľby a to by bol pre **Merkelovú** politický risk, možno aj politický koniec. Z jej pohľadu to bola teda prijateľná cena za to, aby mohla nasledujúcich tri a pol roka dovládnuť. Štvrtú (16-člennú) **Merkelovej** vládu nakoniec aj spolu s kancelárkou tvorí 7 žien a 9 mužov.

Definitívne hlasovanie nakoniec prebehlo 14. marca 2018. Súčasnú stranu veľkej koalície mali v Spolkovom sneme k dispozícii 399 zo 709 hlasov, v hlasovaní vznik štvrtej vlády **A. Merkel** podporilo 364 členov koalície. Veľmi tesný výsledok, ktorý kombinoval len o 9 hlasov viac ako absolútna väčšina (355) v parlamente. (Angela Merkel ist zum vierten..., 2018) Prvé zahraničné cesty čelných predstaviteľov novej vlády smerovali do Francúzska, Poľska, Talianska, Izraelu, Spojených štátov amerických, Ruskej federácie a štátov severnej Afriky.

O tom, že fungovanie štvrtej **Merkelovej** vlády nebude jednoduché, svedčili aj prvé mesiace, ktoré priniesli výraznú koalíčnú krízu a spor v rámci konzervatívnej únie medzi CDU a CSU v otázke nastavenia migračnej a utečeneckej politiky Nemecka v podobe tzv. Master Planu.¹⁴ **Seehoferovi** sa podarilo dostať kancelárku pod tlak pod hrozbou ultimáta ešte pred júnovým zasadnutí Európskej rady. Výsledkom zložitej situácie bolo kompromisné riešenie¹⁵ vo vnútri nemeckej koalície s európskymi implikáciami. Aj v dôsledku

---

obrodním strany, nakoľko predstavila „omladený ministerský tím“, v zložení tri ženy a traja muži. SPD získala ministerstvo financií (O. Scholz), zahraničných vecí (H. Maas), spravodlivosti (K. Barley), práce a sociálnych vecí (H. Heil), rodiny, seniorov, žien a mládeže (F. Giffey) a životného prostredia (S. Schulze). CSU patrí posilnený rezort vnútra (H. Seehofer), dopravy a digitálnej infraštruktúry (A. Scheuer) a hospodárskej spolupráce a rozvoja (G. Müller).

¹⁴ Išlo o 63 bodový plán Spolkového ministerstva vnútra, ktorý mal byť pôvodne predstavený 12. júna 2018. Navrhoval opatrenia v štyroch oblastiach (opatrenia vo vzťahu k krajinám pôvodu migrantov a žiadateľov o azyl, opatrenia vo vzťahu k tranzitným krajinám, opatrenia na úrovni Európskej únie, opatrenia na národnej úrovni - vnútorné hranice, azylové procesy, integrácia, návraty). Zhoda v rámci koalície nebola predovšetkým v bode č. 27 - teda zriaďovaní tzv. tranzitných centier na nemeckých hraniciach, kde by mali byť tí žiadatelia o azyl, ktorí sú registrovaní v inej členskej krajine, navrátení do príslušnej členskej krajiny EÚ ako krajiny prvého vstupu príslušného žiadateľa. Základná filozofia tejto novej právnej úpravy vychádzala z tvrdenia, že pripravenosť a ochota pomôcť, musia ísť ruka v ruke s lepšou koordináciou a usmerňovaním migrácie.

¹⁵ Koalíčné strany napokon dospeli k dohode v otázke sporného bodu č. 27 tzv. Master Planu. Z pôvodnej Seehoferovej požiadavky zavedenia hraničných kontrol na nemeckých hraniciach zahŕňa dosiahnutý kompromis navrátenie žiadateľov, ktorí sú registrovaní v inej členskej krajine, iba v oklieštenej miere na rakúsko-nemeckej hranici. Celý proces by nemal prebiehať v tzv.

tejto krízy CDU/CSU preferenčne poklesla na úroveň 30%, SPD sa stále nachádza pod 20% hranicou. V konečnom dôsledku konanie **Seehofera** a bavorskej CSU vo vnútri koalície oslabilo kancelárku aj navonok. Koaličná kríza ukázala aj to, že kancelárka dnes nedokáže presadiť niektoré riešenia aj na úrovni Európskej únie. V prípade dlhovej krízy Grécka či reštriktívnych opatrení voči Ruskej federácii dokázala presadiť riešenia jednoduchšie.

Súčasná politická realita naznačuje niekoľko línií pre budúcnosť kancelárky, CDU/CSU, samotnej koalície, ako aj nemeckej politickej scény. Situácia v CDU je dnes relatívne konsolidovaná, kancelárka sa na jeseň 2018 odhodlala k veľkému ťahu po krajinských voľbách v Bavorsku a Hesensku, keď svojich politických vyzývateľov prekvapila rozhodnutím neuchádzať sa po 18 rokoch znovu o post predsedníčky CDU. Vo vnútri strany sa tak spustil proces vnútornej personálnej obmeny a politického boja o post nového predsedu alebo predsedníčky CDU.

Jeho výsledkom bolo zvolenie **Annegret Kramp-Karrenbauer** za novú predsedníčku najsilnejšej politickej strany na sneme v Hamburgu 7. 12. 2018. Tá v druhom kole v tajnom hlasovaní získala takmer 52% hlasov (517) oproti 48% hlasom (482) hlavného rivala **Friedricha Mertza**.¹⁶ (Annegret Kramp-Karrenbauer ist neue CDU-Chefin, 2018) Aj v dôsledku tejto voľby sa zásadná zmena kurzu strany neočakáva. Dôstojnosť a precíznosť vnútrostraníckeho procesu voľby nového lídra strany bola však predovšetkým úspechom nemeckej straníckej demokracie, jasných pravidiel, straníckych procesov, férovosti a vysokej politickej kultúry. Súboj v pozadí **Merkelová** verzus **Schäuble**, ktorý verejne podporil **Mertza** a v očiach mnohých bol politickým nástrojom jeho nezrealizovaných kancelárskych ambícií, vyznel opäť v prospech kancelárky, čo bolo pre jej autoritu dôležité víťazstvo. **Kramp-Karrenbauerová** sa musí pokúsiť pritiahnúť svojich politických vyzývateľov a konzervatívne krídlo strany čo najužšie k sebe a pripraviť stranu na post-Merkelovej éry. Posledné prieskumy verejnej mienky naznačujú, že CDU sa v porovnaní s prieskumami verejnej mienky v lete 2018 podarilo po zmene na predsedníckom poste v prieskumoch vrátiť na hranicu 30%, SPD je na úrovni

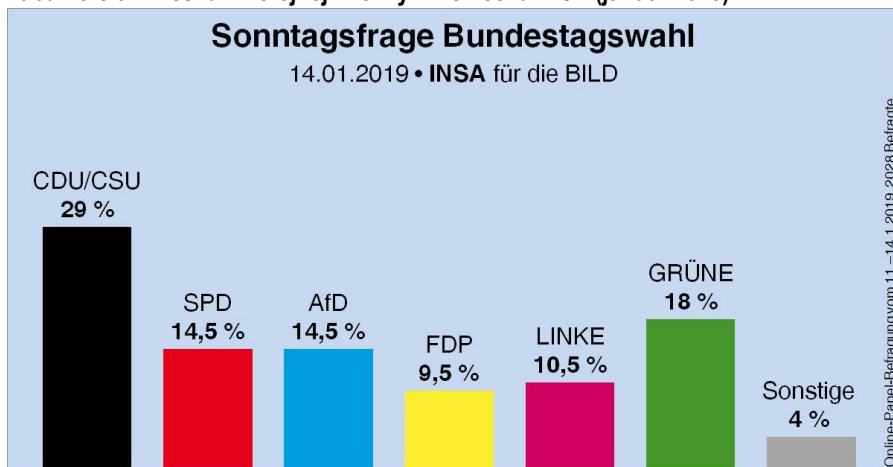
---

tranzitných centrách, ale v existujúcich policajných kapacitách. V tomto prípade má ísť o tzv. tranzitné procesy. Pre sfunkčnenie celého kompromisu musia byť dosiahnuté bilaterálne dohody najmä medzi Nemeckom na jednej strane a najmä Talianskom, Rakúskom, Španielskom a Gréckom na strane druhej.

¹⁶ Tretí z kandidátov J. Spahn obdržal v prvom kole 157 hlasov, ktoré sa tak v druhom kole rozdelili medzi AKK a Mertza.

15%, Zelení tesne pod hranicou 20% a AfD v miernom poklese. Aj tieto procesy sú dôkazom toho, že nemecká politická scéna sa v posledných rokoch stala oveľa dynamickejšou.

Tabuľka č.3: Prieskum verejnej mienky v Nemecku INSA (január 2019)

Zdroj: Politik Arena, 2019

Záver

Nemecké parlamentné voľby v roku 2017 priniesli zmenu politickej reality, nástup nových trendov a niekoľkých historických prvenstiev. Po prvýkrát v modernej povojnovej histórii Nemecka je Spolkový snem tvorený šiestimi politickými stranami s celkovým, zároveň historicky najväčším počtom 709 poslancových mandátov. Historicky najdlhšie, po dobu 171 dní, trval aj proces zostavovania súčasnej nemeckej vlády. Celkovo je dnes politická oveľa viac fragmentovaná a preferenčne rozložená medzi šesť hlavných parlamentných strán. Najsilnejší volebný výsledok v posledných voľbách v roku 2017 opätovne potvrdila konzervatívna únia CDU/CSU so ziskom 32,9% odovzdaných hlasov, druhá v poradí skončila SPD so ziskom 20,5%. Na treťom mieste skončila AfD – 12,6%, štvrtom FDP – 10,7%, piatom Die Linke – 9,2% a poslednou stranou, ktorá splnila podmienky pre vstup do Spolkového snemu bola Bündnis 90/Die Grünen – 8,7%.

Obe najväčšie strany, aj CDU/CSU aj SPD, zaznamenali výrazné politické oslabenie. Pre CDU/CSU to bol najnižší volebný výsledok od volieb v roku

1949, pre SPD najhorší výsledok v povojnovej histórii Nemecka vôbec. Navyše, kým v minulosti tieto dve najväčšie strany kombinovali v rokoch 1957 - 87 výsledky na úrovni od 81,5 - 90,7% odovzdaných hlasov¹⁷, v rokoch 1990 - 2005 to boli kumulované výsledky v rozmedzí 69,4 - 77,8%, neskôr boli výsledky týchto strán ešte nižšie. V roku 2009 to bolo 56,8%, vo voľbách v roku 2013 pri náznaku návratu na pozície 67,2% a v posledných voľbách prepad na úroveň iba 53,4%. Celkovo sa teda nemecká politická realita mení. Kým v prípade Únie je tento úbytok spojený najmä s ideovým posunutím strany smerom k politickému strediu, dôsledkami utečeneckej krízy a takisto vznikom AfD, v prípade SPD je jej preferenčný prepad spojený so stratou autenticity (presadzovanie pravicových reforiem), ale aj výrazom celoeurópskej krízy tradičných ľavicových strán. Nemecká politická scéna sa však bude musieť vysporiadať s fenoménom novej politickej strany AfD, ale aj s fragmentáciou stranického systému v stave, kedy skladanie nových koalícií bude zrejme ťažšie ako tomu bolo v minulosti. Zaujímavým na nemeckej politickej scéne je aj fakt, že o pozíciu preferenčne druhej najsilnejšej strany momentálne súperia Zelení (Bündnis 90/Die Grünen) s SPD, čo je po prvýkrát v jeho povojnovej histórii.

Z Nemecka sa za **Merkelovej** éry a jej výrazného príspevku v podobe politického vedenia tejto krajiny stala počas posledných dvoch dekád stabilná, formujúca a vedúca mocnosť v Európe a vo svete. Rozhodnutie kancelárky neuchádzať sa o post predsedníčky CDU na decembrovom straníckom sneme 2018 a snaha dokončiť svoj mandát v úrade spolkovéj kancelárky výrazne ovplyvnili a ovplyvňujú nielen vnútrostranícky, vnútro-nemecký, ale aj ďalší európsky politický vývoj. Pre zvládnutie tohto procesu v strane bude kľúčové, či CDU dokáže ponúknuť osobnosti, ktorým budú voliči dôverovať pri vedení krajiny a zvládaní kríz, podobne ako sa to darilo kancelárke. Výzvou pre SPD bude obsahová a líderská obnova. Program strany musí pôsobiť autenticky, ponúknuť pozitívne riešenia problematiky práce v digitálnej ére. Pre Bündnis 90/Die Grünen bude výzvou udržanie súčasného preferenčného nárastu strany a oslovenie politického spektra nad rámec environmentálnych tém. FDP sa zrejme bude aj naďalej zameriavať na obhajobu strednej triedy a Die Linke a AfD pravdepodobne zostanú stranami protestu.

---

¹⁷ V tomto prípade išlo o volebné výsledky týchto strán v tzv. Západnom Nemecku.

Literatúra:

- Annegret Kramp-Karrenbauer ist neue CDU-Chefin.* 2018. [online]. ZEIT, 2018. [cit. 10. 12. 2018] Dostupné na internete: <<https://www.zeit.de/politik/deutschland/2018-12/cdu-parteitag-vorsitz-liveblog>>
- Angela Merkel: EU cannot completely rely on US and Britain any more.* 2017. [online]. Guardian, 2017. [cit. 30. 6. 2018] Dostupné na internete: <<https://www.theguardian.com/world/2017/may/28/merkel-says-eu-cannot-completely-rely-on-us-and-britain-any-more-g7-talks>>
- Angela Merkel ist zum vierten Mal Kanzlerin.* 2018. [online]. Zeit.de, 2018. [cit. 30. 6. 2018] Dostupné na internete: <<https://www.zeit.de/politik/deutschland/2018-03/bundestag-waehlt-angela-merkel-zur-kanzlerin>>
- Bundestagswahl 2017: Ergebnis, Sitzverteilung, Koalitionen, Kosten.* 2018. [online]. Wahlen in Deutschland, 2018. [cit. 30. 6. 2018] Dostupné na internete: <<https://bundestagswahl-2017.com/ergebnis/>>
- ČAJKA, P. – OLEJÁROVÁ, B. 2016. Vplyv migrácie z tretích krajín na sociálno-ekonomickú stabilitu členských štátov Európskej únie. In *Geografické informácie = Geographical information*. Nitra : Univerzita Konštantína Filozofa, 2016. ISSN 1337-9453, roč. 20, č. 2 (2016), s. 274 - 286.
- ČAPLIAR, M. - MINTAL, M., J. - UŠIAK, J. 2017. Hybrid warfare: the challenge for the EU in the 21st century. In *Annual conference Faculty of social sciences UCM Trnava : conference proceeding*. ISBN 978-80-8105-868-4. s. 95 - 104.
- DEARDEN, L. 2017. *Angela Merkel votes against same sex marriage law in Germany 'because marriage is between a man and woman'.* [online]. Independent, 2017. [cit. 30. 6. 2018] Dostupné na internete: <<https://www.independent.co.uk/news/world/europe/angela-merkel-same-sex-marriage-vote-germany-legalisation-lgbt-rights-christian-democrat-man-woman-a7815846.html>>
- Deutscher Bundestag. 2018. *Bundestagswahlergebnisse seit 1949 – Zweitstimmen.* [online]. Bundestag, 2018. [cit. 30.6.2018] Dostupné na internete: <https://www.bundestag.de/parlament/wahlen/ergebnisse_seit1949/244692>
- Die Abgehängten.* 2018. [online]. Spiegel, 2018. [cit. 30. 6. 2018] Dostupné na internete: <https://magazin.spiegel.de/SP/2018/4/155351652/index.html?utm_source=spon&utm_campaign=centerpage>

- ECFR. 2017. *Party manifestos German federal elections : positions on Europe*. [online]. ECFR, 2017. [cit. 30. 6. 2018] Dostupné na internete: <https://www.ecfr.eu/page/-/ECFR_German_Federal_Election_-_Comparison_manifestos.pdf>
- Germany Unemployment Rate 1949-2018. 2018. [online]. Trading Economics, 2018. [cit. 30.6.2018] Dostupné na internete: <<https://tradingeconomics.com/germany/unemployment-rate>>
- HOCKENOS, P. 2017. *Angela Merkel Is Hurting German Democracy*. [online]. Foreign Policy, 2017. [cit. 30. 6. 2018] Dostupné na internete: <<https://foreignpolicy.com/2017/08/07/angela-merkel-is-hurting-german-democracy/>>
- Christian Lindner: *Germany should accept Crimean annexation as 'permanent provisional solution'*. 2017. [online]. Politico, 2017. [cit. 30. 6. 2018] Dostupné na internete: <<https://www.politico.eu/article/christian-Lindner-germany-should-accept-crimean-annexation-as-permanent-provisional-solution/>>
- Koalitionsvertrag zwischen CDU, CSU und SPD. 2018. *Ein neuer Aufbruch für Europa. Eine neue Dynamik für Deutschland. Ein neuer Zusammenhalt für unser Land*. [online]. Bundesregierung.de, 2018. [cit. 30. 6. 2018] Dostupné na internete: <https://www.bundesregierung.de/Content/DE/_Anlagen/2018/03/2018-03-14-koalitionsvertrag.pdf;jsessionid=A7288959EB5F6E95F5C88E71F6DDD437.s1t2?__blob=publicationFile&v=6>
- KOLLÁROVÁ, B. 2016. Vývoj SPD v nemeckom politickom systéme v kontexte jej krízy identity. In *Politické vedy*. Banská Bystrica : Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela - Belianum, 2016. ISSN 1335-2741. Roč. 19, č. 3 (2016), s. 100 - 126.
- KROET, C. 2017. Martin Schulz wants US nuclear weapons out of Germany. [online]. Politico, 2017. [cit. 30.6.2018] Dostupné na internete: <<https://www.politico.eu/article/martin-Schulz-wants-us-nuclear-weapons-out-of-germany/>>
- KURBJUWEIT, D. 2016. *Germany Enters a Dangerous New Political Era*. [online]. Spiegel, 2016. [cit. 30. 6. 2018] Dostupné na internete: <<http://www.spiegel.de/international/germany/how-the-refugee-crisis-has-change-german-politics-a-1081023.html>>

- Lantagswahl 2017. Endgültiges Ergebnis für: Nordrhein-Westfalen.* 2017. [online]. Wahlergebnisse in NRW, 2017. [cit. 15.6.2018] Dostupné na internete: <<https://www.wahlergebnisse.nrw.de/landtagswahlen/2017/aktuell/a000lw1700.shtml>>
- LINDNER, T. 2018. *Proč je levice v krizi: nezíská vítěze ani poražené kreativního kapitalismu.* [online]. Respekt, 2018. [cit. 30. 6. 2018] Dostupné na internete: <<https://www.respekt.cz/denni-menu/proc-je-levice-v-krizi-neziska-ani-viteze-ani-porazene-kreativniho-kapitalismu>>
- Merkel gegen Schulz - Wer richtig fragt, gewinnt.* 2017. [online]. Tagesspiegel, 2017. [cit. 30.6.2018] Dostupné na internete: <<https://www.tagesspiegel.de/politik/merkel-gegen-schulz-umfragen-merkel-gewinnt-tv-duell/20277028.html>>
- MIKULČÍKOVÁ, A. 2007. Kríza demokracie – budúcnosť demokracie. In *Interpolis 07*. Bratislava: FPVaMV, ÚVV UMB, Pamiko, 2007. ISBN 978-80-85660-07-4. s. 171 - 176.
- MOKRÁ, L. 2016. Free Movement of Persons and Current Migration Challenges in the EU's Framework. In *European Journal Of Transformation Studies*, roč. 4, č. 2, 2016, ISSN 2298-0997, s. 73-79
- MÜLLER, V. – SLOBODNÍKOVÁ, I. 2018. Limity mäkkej moci Európskej únie v kontexte súčasnej krízy na Ukrajine. In *Mäkká moc a jej význam v medzinárodných vzťahoch v 21. storočí - teoretické aspekty, regionálne kontexty*. Banská Bystrica : Belianum, 2018. ISBN 978-80-557-1387-8, s. 129 – 138.
- Number of employees in the automobile industry in Germany from 2005 to 2017.* 2018. [online]. Statista, 2018. [cit. 12.7.2018] Dostupné na internete: <<https://www.statista.com/statistics/587576/number-employees-german-car-industry/>>
- ONKEN, H. 2013. *Parteiensysteme im Wandel Deutschland, Großbritannien, die Niederlande und Österreich im Vergleich.* Wiesbaden : Springer Fachmedien, 2013. 399 s. ISBN 978-3-658-02501-4.
- Politik Arena. 2019. [online]. Politik Arena, 2019. [cit. 15. 1. 2019] Dostupné na internete: <<https://pbs.twimg.com/media/Dw6CSjFWoAE38tM.jpg>>
- SAEED, S. 2017. *Erdoğan: Don't vote for Merkel or Schulz.* [online]. Politico, 2017. [cit. 30. 6. 2018] Dostupné na internete: <<https://www.politico.eu/article/erdogan-dont-vote-for-merkel-or-Schulz/>>

- SPD stimmt für Koalitionsverhandlungen mit der Union. 2018. [online]. Spiegel, 2018. [cit. 30. 6. 2018] Dostupné na internete: <<http://www.spiegel.de/politik/deutschland/spd-parteitag-delegierte-stimmen-fuer-koalitionsverhandlungen-a-1189028.html>>
- TEREM, P. 2017. Globálne mocnosti - vybrané aspekty amerického líderstva. In *Politické vedy*. Banská Bystrica : Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov UMB, 2017. ISSN 1335-2741. - Roč. 20, č. 1 (2017), s. 105 - 131
- Volby v Severnom Porýní-Vestfálsku vyhrala Merkelovej CDU. 2017. [online]. Pravda, 2017. [cit. 30. 6. 2018] Dostupné na internete: <<https://spravy.pravda.sk/svet/clanok/429437-volby-v-severnom-poryni-vestfalsku-vyhrala-Merkelovej-cdu/>>
- VON BEYME, K. 2010. *Das politische System der Bundesrepublik Deutschland. Eine Einführung*. 11., vollständig überarbeitete Auflage. Wiesbaden : Springer Fachmedien GmbH 2010. 477 s. ISBN 978-3-531-17728-1
- YAR, L. 2017. *Budúcnosť EÚ je v nemeckých voľbách nosnou témou (INFOGRAFIKA)*. [online]. EurActiv.sk, 2017. [cit. 30. 6. 2018] Dostupné na internete:<<https://euractiv.sk/section/buducnost-eu/infographic/buducnost-eu-je-v-nemeckych-volbach-nosnou-temou-infografika/>>